

PESNIČKA EKSPLOZIJA BOJA

(Risto Vasilevski: *Moćne strune, Antologija makedonskog pesništva (IX–XXI vek)*, Arka, Smederevo, 2015)

Boško Tomašević je 2002. godine objavio vanredan polemičan tekst „Zaboraviti antologije“.¹ U njemu sasvim razložno, u neku ruku odveć kritički – no to i jeste ono bez čega prave polemike nema – piše o tome zašto antologije ne treba skladati. Zapravo, tumači kako su one i nepotrebne i lažne. Prave „grobnice pesnika“. Dopušta s teškom mukom i izuzetke. Nije za „stabilne“ antologije, sa uvek istim pesnicima i njihovim istim pesmama. Zagovara „pokretne“ u kojima bi „isti priređivač (ili grupa priređivača) isti period svakih petnaestak godina prevrednovao, i to ne samo s obzirom na korpus radova određenog perioda koji je tema antologije, već s obzirom na savremenu pesničku produkciju“. Pri tom bi priređivač nužno morao biti „polihistorna ličnost“. Svako vrednovanje podrazumeva tumačenje. Antologičar snuje da svojom antologijom dosegne objektivnost, a principi po kojima se ona tvori nužno su subjektivni. Ključ u kojem se tradicija čita ne zavisi od same tradicije, već se krije u vremenu kada tradiciju počinjemo da iščitavamo i antologijski slažemo i preslažemo. Ako se ne mogu, a prema mišljenju Boška Tomaševića upravo je to slučaj, spomenuti uslovi ostvariti, antologije treba odbaciti, s njihovim sastavljanjem prestati, a „čitanje poezije valja vratiti izvoru, čitanju *in vitro*“.

Tako Tomašević!²

A antologija nikada više nije bilo. I biće ih – ubeđeni smo – sve više. Ni crno nije onoliko crno kako na prvi pogled izgleda. Nisu sve antologije jednako dobre ili loše, nisu sve jednako potrebne ili izlišne. Ima onih bez kojih ne bismo znali u dovoljnoj meri kako poezija nekog naroda izgleda. Bežeći od subjektivizma koji je pri sastavljanju antologija nužan, zapleli bismo se u mrežu subjektivnog iz koje nikakvog mogućeg izlaza ne bi ni bilo.

Risto Vasilevski je sastavio *uzornu* antologiju makedonske poezije. Ona je duhovni praznik i za srpsku i za makedonsku kulturnu, čitalačku javnost. U pregnantnom i preciznom predgovoru³ izložio je svoje pobude da je sastavi, principe kojih se držao i dao kratke karakteristike ključnih makedonskih pesnika za čije se pesme opredelio. Bio je, svojim dosadašnjim prevodilačkim, esejističkim, antologičarskim i pesničkim radom, sasvim pripremljen da se uhvati u koštac sa velikim izazovom koji se obreo pred njim. Dobili smo prvu *sveobuhvatnu*

¹ V. Boško Tomašević, *Čekić bez gospodara*, Braničevo, Požarevac, 2009, str. 81–95.

² Moguće je napisati esej u prilog antologijama. Trebalo bi to da učine oni koji antologije sastavljaju. Nije svaka antologija prava antologija. Neophodne su one koje nas upoznaju sa poezijom pojedinih naroda. Makar bile i subjektivne do kraja. Inače bi nam neke književnosti, posebno male, bile samo nepoznanice. Važne su i tematske ako su posvećene pravim temama. Nisu isto pepeljare i smrt.

³ Risto Vasilevski, *Moćne strune*, Arka, Smederevo, 2015, str. 31–59.

antologiju makedonskog pesništva koja korene makedonske pesničke tradicije iznalazi u „Slovu“ iz „Proglasa Svetog jevanđelja“, nastalom u devetom veku, Konstantina Filosa. Pri tom, Vasilevski ne zaobilazi činjenicu kako bi isti pisac i isto delo mogli da se uzmu za kamen temeljac u pesništvu još nekih slovenskih naroda. Prvi pravi makedonski pisac, predstavljen takođe u antologiji, jeste Kliment Ohridski, utemeljivač makedonskog narodnog jezika u crkvi i u književnosti. Risto Vasilevski izdvaja još nekoliko pisaca iz tih davnih vremena od kojih su mnogi, nažalost, ostali anonimni, i tako po prvi put osvetljava jedno nepravedno zanemareno vreme trajanja i razvijanja makedonske književnosti, belodano pokazujući kako i ona, kao i druge književnosti u njenom okruženju, osim novije književnosti za koju se zna i koja je i do sada bila na uvidu javnosti, ima i staru književnost koja tek treba da bude proučena kako valja i vrednovana kako treba. Sastavljač antologije ne zaboravlja ni usmenu makedonsku lirsku poeziju. Ona je zastupljena sa jedanaest pesama: „Kuga kosi u gornjoj mahali“, „Terzije, braćo, terzije“, „Vila i svekrva“, „Sunce je na zalasku“, „Nevesta platno tkala“, „Pajki mi, pajki mali Jovan“, „S one strane vatra gori“, „Devet sestara brata nemaše“, „Usnila moma kraj mora“, „Vaj, devojko adžamijo“ i „Nit prela gora nit tkala“. Ako se zna kolika je vrednost makedonskog usmenog lirskog blaga, izbor Vasilevskog je maksimalno sveden, rigorozan sasvim i usmeren na to da, pored izuzetne vrednosti izabranih pesama, ukaže i na veliku tematsku širinu ovog usmenog pesništva. To je uslovalo da neke opštepoznate pesme poput „Biljana, platno beleše“ ili „Tri godini, Kate“, na primer, budu izostavljene.⁴ Priroda antologije zahtevala je i da se lirsko-epske balade izostave. I po obimu, i po sveobuhvatnosti i – usuđujem se predvideti – po značaju, ona će biti za Makedoniju ono što za Srbiju jeste *Antologija srpskog pesništva od XI veka do danas* Miodraga Pavlovića.⁵ Posle tri mitološke pesme, i nju otvara odlomak iz „Proglasa“ Konstantina – apostola Slovenkog. I u nju je, u dopunjenom izdanju, uneta i usmena lirika, takođe raznovrsna. Ukupno – petnaest pesama, ali ovaj put i kratkih epskih ili odlomaka iz istih: „Propast carstva srpskoga“, „Obretenije glave kneza Lazara“, „Marko Kraljević i soko“ i uvodni deo „Početka bune protiv dahija“ Filipa Višnjića. Takođe, i dve bugaršnice – „Molitva djevojčina“ i „Popijevka Radića Vukojevića“. Za razliku od Miodraga Pavlovića koji je kroz gusto sito propustio u svoju antologiju samo nekolicinu živih srpskih pesnika, Risto Vasilevski je živim makedonskim pesnicima štedro otvorio vrata svoje. Tim je njegov rizik bio veći. Sigurni smo da se isplatio.

Vasilevski ukazuje kako se u makedonskoj književnosti kao osoben fenomen pojavljuju dvodomni, čak i trodomni pesnici: oni koji pišu uporedo na dva, ili čak tri jezika. U antologiji se od njih nalaze Kočo Racin, Vojislav I. Ilić, Radovan Pavlovski, Viktor B. Šećerovski, Hristo Georgijevski i Dušica Ilin koji su poeziju pisali, ili pišu, i na makedonskom i na srpskom jeziku. U njoj je i sam Risto Vasilevski koji čini isto, a koga je vrednost pesama načinila klasikom i srpskog i makedonskog pesništva. Grigor Pličev je uporedo pisao na makedonskom i na grčkom, a Venko Markovski na makedonskom i bugarskom. U antologiju nevršten Ceko

⁴ Bilo bi zanimljivo uporediti pesme koje se nalaze u antologiji Vasilevskog sa makedonskim usmenim pesmama za koje se odlučio Vladan Nedić, birajući ih iz ranijih zbirki i antologijskih izbora Stefana Verkovića, V. Ikonomova, Vasilja Iljoskog, Braće Miladinov, Miše Negotinca, Vasilja Hadži-Manova, Blažeta Koneskog, Dimitra Mitreva, u svojoj *Antologiji narodnih lirskih pesama* (Srpska književna zadruga, Beograd, 1969), najboljoj antologiji usmenog pesništva koju uopšte imamo.

⁵ Prvo izdanje pojavilo se 1964, a peto, dopunjeno, dvadeset godina kasnije – 1984.

Stefanov Polivanov pisao je i na makedonskom, i na srpskom i na bugarskom. Od makedonskih pesnika koji su pisali isključivo na bugarskom u antologiji je samo Ljubomir Vesov sa pesmom „Veče“ kao primer za takvu jezičku praksu.⁶

Risto Vasilevski se ukratko osvrće na tri relevantne antologije makedonske poezije, od kojih su se prva i poslednja ograničile na savremenu poeziju, a samo je srednja imala naum da izdvoji najznačajnije u makedonskoj poeziji tokom čitavog njenog trajanja: *Savremena makedonska poezija* (1967) Aleksandra Spasova, *Antologija makedonske poezije* (1968) Milana Đurčinova i *Antologija savremene makedonske poezije* (1985) Eftima Kletnikova i Cvete Kotevske.⁷ U Đurčinovljevoj, koja bi trebalo da bude sveobuhvatna, osim panorame usmene poezije, nalaze se i pesme Konstantina Miladinova, Grigora Prličeva, Rajka Žinzifova, Koče Racina, Blažeta Koneskog, Slavka Janevskog, Ace Šopova, Srbe Ivanovskog, Ganeta Todorovskog, Mateje Matevskog, Ante Popovskog, Radovana Pavlovskog, Bogumila Đuzela, Vlade Uroševića i Petra M. Andreevskog. Osnovni prigovor, doduše ne direktan, Riste Vasilevskog svim antologijama koje su prethodile njegovoj svodi se na to kako su se pridržavale jednom stvorenog kanona pesnika i kako su se u njih veoma često „preseljavale“ ranije uočene pesme. Tako se zbilo, između ostalog, na primer, da niko ne unese nijednu pesmu Vojislava I. Ilića, veoma zanimljivog i veoma modernog pesnika.

Boško Tomašević je, s razlogom, protiv numerologije kao jedne od osnovica antologija, ali se bez nje ne može. Risto Vasilevski se njome služi suptilno i promišljeno. Svoje stanovište da je Mateja Matevski danas „čelni makedonski pesnik“ potvrđuje time što ga u antologiji predstavlja sa dvanaest pesama. Na korak iza njega su, sa po jednom pesmom manje, Aco Šopov i Blaže Koneski. Sledi skupina pesnika sa po deset pesama: Ante Popovski, Jovan Koteski, Petre M. Andreevski, Risto Vasilevski, Vlada Urošević, Radovan Pavlovski, Bogomil Đuzel, Eftim Kletnikov, Sande Stojčevski, Risto Lazarov, Vele Smilevski, Rade Siljan, Katica Čulavkova, Vesna Acevska, Branko Cvetkovski, Slave Đorđo Dimoski, Lidija Dimkovska i Jovica Tasevski Eternijan. Osim prve četvorice sa ovog spiska, svi ostali pesnici, sa Matejom Matevskim⁸ koji ih predvodi, predstavljeni su upravo sa ovde štampanih deset pesama i u dvojezičnoj antologiji *Sa živog izvora, Petnaest makedonskih pesnika*.⁹ U *Moćnim strunama* oni su samo pesničko srce knjige. Po devet pesama u ovoj antologiji imaju Petar T. Boškovski i Todor Čalovski, osam Kočo Racin, Gane Todorovski i Risto Đ. Jačev, a sedam Slavko Janevski, Mihail Rendžov, Ivan Čapovski, Petko Dabeski, Viktor B. Šećerovski i Nikola Madžirov. Pesnici iz ranijih razdoblja pisali su i objavljivali manje i, sasvim razumljivo, stoga su i predstavljeni sa manje pesama. Konstantin Miladinov tako, na primer, ima pet pesama, Rajko Žinzifov dve, a Grigor Prličev odlomak iz speva *Skenderbeg* i dva odlomka, jedan s početka a drugi s kraja, speva *Serdar*.

⁶ Kosta Abrašević je sve svoje pesme napisao na srpskom, a Gančo Hadžipanzov na francuskom jeziku.

⁷ Mogli bismo da im priključimo i *Antologiju savremene makedonske poezije i proze* (poeziju je izabrao Aleksandar Spasov) (1961) i *Savremenu makedonsku poeziju* (1974) Vlade Uroševića.

⁸ Pošto svi pesnici ove antologije imaju po deset pesama, Matevskom su, u *Moćnim strunama*, pridodate i „Crna kula“ i „Sveti Trifun“.

⁹ Zadužbina *Petar Kočić*, Banja Luka – Beograd, 2015. Predgovor Riste Vasilevskog „Ulazak u vrt, izlazak s plodovima“ inkorporiran je u predgovor antologije *Moćne strune*.

Antologija *Moćne strune* pokazuje nekolike osobenosti makedonske poezije. Očigledna je prevlast slobodnog nad vezanim stihom. Makedonski pesnici, za razliku, na primer, od srpskih, ne robuju sonetu. Veoma često na moderan način obrađuju mnogobrojne nacionalne legende i predanja. Jedan od glavnih „junaka“ ove poezije, u neku ruku čak i simbol makedonskog čoveka uopšte i makedonskog pesnika posebno, jeste Bolani Dojčin. Pesnici kao da se međusobno nadmeću u onom plemenitom smislu karakterističnom za renesansnu književnost opevajući iste motive: jezero, sunce (i crno), bilje, životinje, zmiju, kuću, domovinu, kamen, krčag, manastire, seme, reč, pesmu... Makedonija nam se posle čitanja ove antologije – i ranije je to bio slučaj, možda samo ne u ovolikoj meri – ukazuje kao pesnička zemlja. Ona nesumnjivo ima veliki broj velikih pesnika i – ono što je daleko ređe i važnije – nijedan ne liči na drugog. Svaki je pesnička država za sebe, po sebi.

Risto Vasilevski je pokazao i nesumnjivu hrabrost kada je o vrednovanju priznatih savremenih pesničkih veličina reč. Tako su, na primer, po broju pesama izjednačeni Slavko Janevski i Viktor B. Šećerovski. Pesnici drugog reda postali su Srbo Ivanovski, Jovan Strezovski, Atanas Vangelov, Petre Bakevski, posebno Gogo Ivanovski i Cane Andreevski. Koji su pesnici prebačeni u prvu pesničku liniju neka odluče dobronamerni i dovoljno obavešteni čitaoci ove antologije. Ne slaže li se neko sa vrednosnim sudovima Riste Vasilevskog, niko mu ne brani da izađe na crtu i proba da sastavi svoju antologiju. Od nje se samo očekuje da bude koherentna i hrabra koliko to ova koja je pred nama jeste. Da jeste hrabra pokazuju nam i dvojica najmlađih pesnika u njoj: Zvonko Taneski i Davor Stojanovski. Prvi je rođen 1980, a drugi 1987. godine. Pjesma drugog, „Bez naslova“, ona je kojom se antologija okončava. Navodimo prve dve i poslednje dve njene strofe:

*Sretah Boga.
Nije znao nijedan jezik.*

*Beše prazno, tiho i tamno
u mom zatvoru od kostiju.*

[...]

*Jednog dana ću izgubiti i sećanje na sebe.
Životu ću dati novi smisao.*

*Oslobođen svoga tela
probudiću iz sna sve umrle.*

Nikoga ne treba uveravati kako ovi stihovi jesu antologijski. Kao što se Risto Vasilevski uvodeći pesnika koji ih je napisao u antologiju kladio u budućnost, kladimo se i mi: Davor Stojanovski je pesnička budućnost Makedonije.

Moćne strune i poslednjeg nevernog Tomu uveravaju, pak, kako je makedonska poezija jedna od najznačajnijih među onima koje se u ovom trenutku u čitavoj Evropi pišu.